УДК 336.71.078.3(1-87)

Манжос С.Б.

ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ РУХУ КАПІТАЛУ

У статті визначено особливості формування банківської безпеки у контексті лібералізації руху капіталу. Розглядаються проблеми, які можуть виникнути в Україні внаслідок неконтрольованої експансії іноземних банків. Запропоновано бачення стратегічних засад регуляторної політики щодо забезпечення фінансової безпеки банківської системи України від необґрунтованого припливу іноземного капіталу.

Ключові слова: *фінансова безпека, банківська безпека, банк з іноземним капіталом, іноземний капітал, лібералізація руху капіталу, іноземні інвестиції.*

Постановка проблеми. На початку XXI століття глобалізація фінансової сфери, що проявляється у розвитку ринку євровалют, системи транснаціональних банків, формуванні розгалуженої мережі офшорів і глобальних комп'ютерних мереж, які забезпечують миттєві переміщення капіталів, створює можливість руйнування навіть стійких економічних систем. Передчуття негативних наслідків глобалізації призвело до розробки у багатьох країнах світу концепцій національної безпеки, що включать різні складові. Така розробка активно розпочалася і в Україні.

Економічна безпека України, яка є головною складовою національної безпеки держави, в умовах глобалізації передбачає захищеність інтересів держави та інших суб'єктів господарювання [1, с. 52]. Саме вона тісно пов'язана з фінансовою безпекою держави, яка передбачає такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, що характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [10, с. 39].

Фінансова безпека України зумовлена стабільністю грошово-кредитної, бюджетної та валютної систем, залежить від багатьох показників, зокрема: розподіл державного бюджету, стійкість банківської системи, національної валюти, стан зовнішньої та внутрішньої заборгованості, дефіцит платіжного балансу [3, с. 235].

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Однією з основних складових фінансової безпеки є банківська безпека держави, яка попри своїй доленосній важливості залишається мало вивченою. Теоретичні та методологічні аспекти банківської безпеки досліджували провідні вітчизняні та закордонні науковці – О.Е. Баженова, О.І.Барановський, Л.М. Стрельбицька, В.В. Коваленко, М.І. Зубок, О.А.Кириченко, С.В. Мелесик та ін. Зокрема, Л.М. Стрельбицька зазначає, що безпека банківської системи України – це такий стан чинних правових норм і відповідних їм інститутів безпеки, який відображає рівень захищеності державою кредитно-фінансових відносин між суб'єктами

банківської діяльності та гарантує стійке функціонування всієї банківської системи України; забезпечує можливість повної реалізації і захист життєвоважливих фінансових та економічних інтересів держави, суспільства й особи; виключає або максимально обмежує деструктивні наслідки від зовнішніх та внутрішніх загроз, недосконалості зовнішньоекономічної, внутрішньогосподарської та бізнесової діяльності [11, с. 114]. Джерелами зовнішніх та внутрішніх загроз та небезпек є держави, банки, зарубіжні та міжнародні організації, конкуруючі юридичні та фізичні особи, які проводять агресивну фінансову політику стосовно України, а також зовнішні та внутрішні банківські ризики [2, с. 78].

З огляду на те, що саме банківська система спроможна стабілізувати або дестабілізувати фінансове положення у державі, доцільно дослідити один із індикаторів стану банківської безпеки України – частку іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу.

Однією з вимог для включення банківського сектору України до світової фінансової системи є лібералізація руху міжнародного капіталу, яка полягає у створенні рівних умов для здійснення діяльності вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання, у тому числі банків [7, с. 6]. Питання лібералізації банківської сфери та доступу іноземного капіталу на вітчизняний банківський ринок обговорюється досить давно, але процес структурної трансформації банківської системи за останні роки набув такої швидкості, що на сьогодні провідні науковці та банкіри-практики обговорюють вже нову проблему – перспективи функціонування вітчизняної банківської системи під переважним контролем іноземного капіталу, що загострює питання формування фінансової безпеки України.

Мета статті. Дослідити місце банківської безпеки в умовах лібералізації руху капіталу, визначити фінансові та економічні наслідки швидкого зростання частки іноземного капіталу у банківській системі України та проаналізувати шляхи формування фінансової безпеки країни в умовах необґрунтованого припливу іноземного капіталу.

Виклад основного матеріалу. Етапи формування та тенденції розвитку банківської системи України в контексті присутності іноземного капіталу мають свої особливості. У науковій літературі прийнято досліджувати класичну періодизацію розвитку банківської системи України, виділяючи чотири етапи її формування, але конкретний зміст та орієнтовні хронологічні межі цих етапів, на думку різних науковців, відрізняються. Підтримуємо позицію Є.С. Осадчого, який пропонує власну періодизацію розвитку банківської системи в контексті входження іноземного капіталу в Україну, виокремлюючи 5 етапів [8, с. 11].

Перший – зародження (з 1991 по 1995 рр.) характеризувався підготовкою до процесу входження та появою банків із іноземним капіталом. На початку цього періоду іноземному банківському капіталу було важко подолати стереотипи, які склалися в пострадянській країні. Але намагання побудувати країну з ринковою економікою спонукає до пожвавлення дискусії щодо необхідності допуску іноземців на внутрішній банківський ринок. Саме в цей період, у 1993 р., на українському ринку з'явився великий банк зі 100% французьким капіталом – «Креді Ліоне Україна». Присутність цієї банківської

установи на вітчизняному ринку банківських послуг мала місце ще на початку ХХ ст., коли банк із назвою «Ліонський кредит» здійснював операції у Російській Імперії. Після революційних подій 1917 р. його філії у Москві, Санкт-Петербурзі, Одесі були націоналізовані.

Другий – становлення, який припадав на 1996–1998 рр., вимагав нових підходів до функціонування іноземного банківського капіталу. Цей період характеризувався лібералізацією умов для банків та банків із іноземним капіталом, які працювали на території України. В країні спостерігалася сприятлива макроекономічна ситуація, зниження темпів інфляції, початок економічного зростання, що спричинило справжній потік зарубіжних інвесторів і зростання кількості банківських установ із іноземним капіталом на українському ринку. Банки з іноземним капіталом отримали значні конкурентні переваги перед вітчизняними банківськими установами. В цей період в Україні було створено ще 10 банківських установ із іноземним капіталом, із них – 5 зі 100% капіталом нерезидентів.

Третій – укріплення припадає на 1999-2004 рр. На цьому етапі відбувається стабілізація позицій наявних іноземних банків на ринку України. Фінансова криза 1998 р. зменшила інвестиційну діяльність, спостерігалася незацікавленість зарубіжних інвесторів у залученні капіталів. Однак, на початку 2000 р. зростає інтерес з боку російських банківських установ, які активно почали купувати українські банки. У 2001 р. слідом за «Альфабанк-Україна» на вітчизняний фінансовий ринок вийшов банк із російським капіталом «НРБ-Україна», а у 2002 р. «Петрокомерцбанк» купив «Авіатекбанк», який був перейменований на «Петрокомерцбанк-Україна».

Четвертий етап – прорив (2005–2008рр.) – став визначальним для функціонування іноземного банківського капіталу на вітчизняному ринку банківських послуг. За цей час кількість банків із іноземним капіталом зросла з 19 станом на 01.01.2005 р. до 53 станом на 31.12.2008 р., а частка іноземного капіталу в структурі статутного капіталу банківської системи України збільшилася з 9,5% до 36,5% відповідно. Зростаюча активність іноземних банків, в першу чергу, пояснювалася стабілізацією економічної ситуації в Україні, що робило її сприятливою для банківського бізнесу. Банківська система, акумулюючи значні кошти та оперативно розміщуючи їх, стала найприбутковішою ланкою фінансового ринку України.

П’ятий новий етап функціонування іноземного капіталу на банківському ринку України розпочався з глобальних фінансово-економічних змін, які в подальшому однозначно вплинуть на національну економіку. На даному етапі вітчизняна банківська система й економіка потребують притоку іноземних інвестицій, але існує необхідність визначення, в якій формі та на яких умовах потрібно залучати іноземний капітал у банківську систему України. В цілому, хронологію входження іноземних банків в Україну наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Хронологія входження іноземних банків в Україну

Банк	*Рік*	*Покупець*
ПАТ «Унікредит Банк»	1997	Банк Польська Каса Опіки АТ, Польща
ПАТ «ІНГ Банк Україна»	1997	ING Bank N.V., Нідерланди
ПАТ «Сітібанк»	1998	Citibank Overseas Investment Corporation, США
Київський інвестиційний банк	2000	ABH Ukraine Ltd, Cyprus (група «Альфа», Росія)
Банк «Авіатек»	2002	Петрокоммерцбанк «ИФД Капитал», Росія
ПАТ «Банк Ренесанс Капітал»	2003	«SCM FINANCIAL OVERSEAS LIMITED», Кіпр
ПАТ «ПроКредит Банк» (поглинув «Мікрофінансовий банк»)	2003	«European Bank for Reconstruction and Development», Великобританія ProCredit Holding AG&Co.KGaA, Німеччина
ПАТ «СЕБ Банк» (поглинув КБ «Ажіо»)	2004	Skandinaviska Enskilda Banken AB(publ.), Швеція
ПАТ «Кредобанк»	2004	АТ «Загальна Ощадна Каса», Банк Польський, Польща
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (поглинув Банк «Аваль»)	2005	Райффайзен Банк Інтернаціональ АГ, Австрія
ПАТ «Індустріально-експортний банк»	2005	«Calyon», Франція
ПАТ «Укрсиббанк»	2005	BNP Paribas S.A., Франція
КБ Банк «Універсальний»	2006	Eurobank EFG, Греція
КБ «Агробанк»	2006	Група РРБ, Чехія
ПАТ «Енергобанк»	2006	НРБ, Росія
ПАТ «Банк Русский Стандарт»	2006	ЗАТ «Банк Русский Стандарт», Росія
ПАТ «ОТП Банк»	2006	ВАТ «Центральна Ощадна Каса і Комерційний Банк», Угорщина
ПАТ «Уневерсал Банк»	2006	ЕФГ Нью Юроп Холдінг Б.В., Нідерланди
ПАТ «Ерсте Банк» (поглинув Банк «Престиж»)	2006	«EGB Ceps Holding GmbH», Австрія
ПАТ «Укргазпромбанк»	2007	Газпромбанк, Росія
ПАТ «Банк «Форум»	2007	Commerzbank, Німеччина
ПАТ «Сведбанк» (поглинув «ТАС-Коммерцбанк»)	2007	Swedbank AB (publ), Швеція
ПАТ «ВТБ Банк» (поглинув банк «Мрія»)	2007	ВАТ ВТБ банк , Російська Федерація
ПАТ «Дочірній Банк Сбербанку Росії»	2007	ВАТ «Сбербанк Росії», Російська Федерація
ПАТ «Банк Кіпру» (поглинув КБ «АвтоЗАЗбанк»)	2007	«Bank of Cyprus public company limited», Кіпр
ПАТ «Банк «Київська Русь»	2007	«SHARP ARROW HOLDINGS LIMITED», Кіпр
ПАТ «Кредит Європа Банк»	2007	Кредит Європа Банк Н.В., Нідерланди
ПАТ «Фольксбанк» (поглинув ВАТ «Електрон Банк»)	2007	Volksbank International AG, Австрія
ПАТ «Марфін Банк» (поглинув КБ «Морськийтранспортний банк»)	2007	Марфін Поп'юлар Бенк паблік КО ЛТД, Кіпр

ПАТ «Ідея Банк» (поглинув ВАТ «АКБ «Прикарпаття»)	2007	ГЕТІН ХОЛДІНГ СПУЛКА АКЦИЙНА, Польща
ПАТ «Укрсоцбанк»	2008	«UniCredit Bank Austria AG», Австрія
ПАТ «Правекс-банк»	2008	Intesa SanPaolo SPA, Італія
ПАТ «Дельта Банк»	2008	Cargill Financial Services International, Inc. США
ПАТ «Астра Банк»	2008	ALPHA BANK AE, Греція
ПАТ «Піреус Банк МКБ»	2008	«PIRAEUS BANK S.A.», Греція
ПАТ «БМ Банк»	2008	АКБ «Банк Москви», Російська федерація
ПАТ «Кредитпромбанк»	2008	«FINTEST HOLDING LIMITED», Кіпр, «HOMERTRON TRADING LIMITED», Ірландія
ПАТ «Банк Професійного фінансування» (поглинув «Ікар банк»)	2008	SOCIETE GENERALE S.A., Франція
ПАТ «Credit Agricole» поглинув ВАТ КБ «ІндексБанк»	2008	«Credit Agricole S.A.», Франція
ПАТ «Платинум банк»	2008	«PT PLATINUM PUBLIC LIMITED», Кіпр
ПАТ «МегаБанк»	2009	«Кредитна Установа для Відбудови», Німеччина, ЄБРР, Британія
ПАТ «Промінвестбанк»	2009	Держана корпорація «Внєшкомбанк», Росія
ПАТ «Альфа-банк»	2009	«Ей-Бі-Ейч Юкрейн Лімітед», Кіпр
ПАТ «БГ Банк»	2009	JSC «Bank of Georgia», Грузія
ПАТ «Дойче Банк ДБУ»	2009	Дойче Банк АГ, Німеччина
ПАТ «Західінкомбанк»	2009	«Паррокс Корпорейшн Лімітед», Британія
ПАТ «БТА Банк»	2010	АТ «БТА Банк», Казахстан
ПАТ «Всеукраїнський Акціонерний Банк»	2010	Компанія ТіБіАйЕф Файненшл Сервісез Б.В., Нідерланди
ПАТ «КБ «Експобанк»	2010	«Юлі Трейдінг Ко.Лімітед», Кіпр
ПАТ «КБ Надра»	2011	«Центрогаз Холдінг ГмбХ», Австрія
ПАТ «Банк Перший» (поглинув ВАТ «БГ Банк»)	2011	JSC «Bank of Georgia», Грузія
ПАТ «Діві Банк»	2011	«COULLUFUS INVESTMENTS LIMITED», Кіпр

Джерело: офіційний сайт Національного банку України «Інформація про власників істотної участі у банках України» [9].

За даними Національного банку України станом на 01.01.2012 ліцензію на здійснення банківських операцій мали 176 банків, у тому числі 53 банки з іноземним капіталом (30,11% від загальної кількості діючих банків України), з них 22 банки (12,5% від загальної кількості) – зі 100%-ним іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу у зареєстрованому статутному капіталі банків України становила 41,9%, що на 1,3% більше у порівнянні з початком 2011 року. Отже, іноземний капітал все швидшими темпами вливається у банківську систему нашої держави (таблиця 2).

Таблиця 2

Основні показники щодо кількості зареєстрованих банків в Україні

Показник	*На 1 січня*										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198	197	194	198
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	152	157	158	160	165	170	175	184	182	176	176
Із них: з іноземним капіталом	21	20	19	19	23	35	47	53	51	55	53
У т.ч. із 100-% іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17	18	20	22
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12,5	13,7	11,3	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9

Джерело: офіційний сайт Національного банку України «Основні показники діяльності банків вУкраїні» [9].

Іноземний капітал у банківській системі України представлений 23–ма країнами. Найбільшу частку в загальній сумі становить капітал Росії (29,7 %), Кіпру (20,3 %), Австрії (20,3 %), Франції (12,3 %), Нідерландів (8,2 %), Польщі (7,9 %), Швеції (3,1 %). Серед російських банків є й найбільші з участю державного капіталу ПАТ «ВТБ Банк», «Дочірній банк Сбербанку Росії», ПАТ «БМ Банк», а також приватний ПАТ «Альфа-банк». Внаслідок цього, на початок 2012 р. в лідери за обсягами капіталу (майже чверть у загальному обсязі іноземних інвестицій в український банківський сектор), вкладеного в українські фінансові установи, впевнено вийшла саме Росія, яка контролює в Україні 11 банків (що є найбільш капіталізованими), три з яких вже входять до ТОП–10 вітчизняного ринку.

Австрійський капітал посідає друге місце за масштабами експансії і представлений на вітчизняному фінансовому ринку трьома банківськими холдингами — «Raiffeisen», «Erste» і «Volksbank». В Україні працюють також дочірні компанії двох одвічних італійських конкурентів – фінансові групи

«Unicredit», яка є власником ПАТ «Укрсоцбанк» та ПАТ «Унікредитбанк», та «Intesa Sanpaolo», що володіє ПАТ «Правексбанк».

Важливо зазначити, що французькі інвестори заволоділи в Україні системною універсальною установою ПАТ «Укрсиббанк» (BNP Paribas), який спеціалізується на корпоративному секторі ПАТ «Каліонбанк» (Calyon Group), а також дрібнішими ПАТ «Індексбанк» (Credit Agricole S.A) і ПАТ «Профінбанк» (Societe Generale Group).

На сьогодні розподіл банківських активів, які контролюються нерезидентами в Україні, виглядає так: Росія володіє 21% банківських активів, на другому місці Австрія – 16%, далі відповідно Італія – 14%, Франція – 13%, Угорщина – 7%, Швеція – 6%, Німеччина – 5%, що свідчить про особливу зацікавленість у контролі над українським банківським бізнесом іноземних держав. Як бачимо, домінування якоїсь країни на вітчизняному фінансовому ринку (як у Естонії, де понад 80% банківських активів контролюється шведськими холдингами) не спостерігається. Таку диверсифікацію власників можна вважати позитивною рисою української банківської системи, оскільки вона менш залежна від економіко-політичних умов якоїсь однієї держави.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що в Україні майже кожний третій банк із іноземним капіталом, а кожен десятий – зі стовідсотковим. При цьому досить важливо те, що проаналізовані офіційні дані не зовсім достовірно відображають реальну ситуацію, оскільки відповідно до вимог ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банком із іноземним капіталом є той, у якому частка капіталу, що належить принаймні одному нерезиденту, перевищує 10 %. Якщо засновниками банку є кілька юридичних або фізичних осіб, кожен з яких володіє часткою меншою ніж 10%, але їх частка разом буде перевищувати вказаний поріг, цей банк не вважається іноземним. Крім того, банк, засновником якого є юридичні особи, зареєстровані нерезидентами в Україні, також вважається вітчизняним.

Серед мотивів експансії іноземних банків в Україну можна виділити такі:

1. На початковому етапі – в другій половині 1990-х років основною метою приходу частини іноземних банків в Україну було інвестування в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Після зниження ставок за ОВДП та зниження обсягів спекулятивних прибутків від цих операцій такі банки (зокрема, «Кредит Свісс Фьорст Бостон Україна» та «Сосьєте Женераль Україна») згорнули свою діяльність на українському ринку банківських послуг.

2. Велика кількість населення і місткість ринку, що обумовлює значний потенціал для ведення роздрібного банківського бізнесу.

3. Недооцінка багатьох активів внаслідок слабкої капіталізації економіки.

4. Висока дохідність українського ринку банківських послуг. Зокрема, в Україні дохідність банків на основний капітал становить 15–20%, а в розвинених, європейських економіках – 9–11%. Втім не можна говорити, що Україна сьогодні забезпечує високий банківський дохід. Аналогічну, і навіть більшу дохідність при більш низьких політичних ризиках пропонують Болгарія, Румунія, Словаччина. Наприклад, дохідність капіталу HVB (Німеччина), Die Erste (Німеччина), Societe Generale (Франція), BMP Paribas (Франція) в цих країнах становить 20% і вище.

5. Розширення сфери впливу заради збереження статусу великого регіонального банку, або здобуття статусу глобального гравця. Наприклад, італійським банкам сьогодні цікава Україна, оскільки Італію сьогодні охопили великі іноземні банки. Відповідно, місцевим банкам доводиться шукати шляхи виходу на ринки, що розвиваються.

6. Частково іноземний капітал входить в Україну слідом за своїми клієнтами. Зокрема, група BNP Parisbas (Франція) супроводжує роботу французьких сільськогосподарських трейдерів, Внешторгбанк (Росія) орієнтується на обслуговування експортно-імпортного потоку між Росією і Україною, SEB (Швеція), що придбав банк «Ажіо», працює з литовськими, естонськими і шведськими підприємцями, котрі ведуть бізнес в Україні.

Необхідно звернути увагу на наявність деяких позитивних та негативних моментів, що зумовлені діяльністю іноземних банків. Серед позитивних можна виділити такі:

– більш швидке та ефективне впровадження передових методів банківської діяльності, розширення спектра якісних послуг та комплексний підхід до обслуговування різних клієнтів;

– підвищення якості кредитного аналізу;

– зростання обсягу кредитних ресурсів та посилення стабільності їх джерел;

– запровадження системи страхування банківських ризиків;

– запровадження міжнародного досвіду фінансового оздоровлення, реорганізації та реструктуризації банків, що набуває винятково важливого значення в умовах майбутніх об'єднань, поглинання і злиття банків;

– посилення дієвості національних банківських систем як засобу для розподілу інвестиційних ресурсів;

– стимулювання конкуренції та прискорення процесу реформування банківського сектора;

– підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників;

– сприяння міжнародній торгівлі та залучення до економіки країни потенційних інвесторів.

Однак, за результатами дослідження Світового банку, іноземні банки, виходячи на ринки країн, які розвиваються, не поспішають із впровадженням нових послуг та зниженням процентних ставок за кредитами. Основна їхня мета – встановлення контролю за фінансовими потоками та платоспроможністю банківської системи, в яку інтегруються.

Серед негативних наслідків проникнення іноземного капіталу до банківської системи можна виділити такі:

– іноземні банки менш схильні до здійснення кредитної діяльності у приймаючій країні у випадках, коли економічна ситуація в країні різко змінюється;

– присутність іноземних банків може послабити позиції недостатньо розвинутої банківської системи країни, оскільки місцеві банки, які не спроможні конкурувати з іноземними банками, стають банкрутами, що може призвести до фінансової нестабільності;

– іноземні банки завдяки конкурентним перевагам вибирають найбільш прибуткові вітчизняні ринки та клієнтів, залишаючи місцевим банкам обслуговування більш ризикових клієнтів, збільшуючи загальний рівень ризиків їх портфелів;

– іноземні банки можуть проводити лише спекулятивну діяльність і не надавати якісних банківських послуг у повному обсязі;

– ускладнення банківського нагляду за операціями банків з боку уповноважених державних органів управління та ймовірність посилення іноземного контролю за банківською системою України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки;

– загострення соціальної напруги в країні, оскільки, як свідчить досвід, першочерговим кроком іноземних банків при купівлі великих системних банків країни є їхня реструктуризація та зниження витрат за рахунок звільнення частини працівників;

– підвищення вразливості банківського сектора України до коливань на світових фінансових ринках та у банківському секторі країни походження іноземного банку.

Збільшення частки іноземного банківського капіталу в банківській системі повинне відбуватися поступово – у міру підвищення конкурентоспроможності національного банківського капіталу. Слід зазначити, що у світовій практиці визнають декілька принципів проникнення іноземного капіталу до національних банківських систем.

1. Принцип національного режиму передбачає відсутність будь-якої дискримінації в порівнянні з національними інституціями. Це означає, що при ліцензуванні банківської діяльності враховується її національна приналежність, а у процесі діяльності банківської установи до неї застосовуються такі ж норми банківського нагляду і регулювання, як і до установ-резидентів. На практиці принцип національного режиму використовується па підставі міждержавних угод (ОЄСР, ВТО, ЄС). У рамках ЄС принцип національного режиму реалізується через прийняття єдиних стандартів банківського регулювання і нагляду, включаючи впровадження принципу єдиної банківської ліцензії та визначення переліку видів банківських операцій, які підлягають взаємному визнанню на території країн – членів ЄС.

2. Принцип взаємності передбачає, що країна дозволяє створення на власній території іноземного банку, діяльність якого контролюється нерезидентом, за правилами, які дозволені для створення банків країни, що приймає, на території країни походження нерезидента. Принцип взаємності діє у законодавстві Канади, Іспанії, Японії, Швейцарії.

3. Принцип консолідованого нагляду за діяльністю банків, які функціонують в транснаціональному масштабі, їх структурних підрозділів, що передбачає спільну участь у наглядових заходах як країни, де створюється іноземний банк, так і країни походження. Наглядові заходи реалізуються за трьома напрямами: платоспроможність, ліквідність та конверсійні операції. У межах зазначеної моделі компетентні наглядові органи держав інформують один одного про фінансовий стан або виявлені правопорушення.

В цілому, основні обмеження, які застосовуються при функціонуванні іноземного капіталу у різних країнах, наведені у таблиці 3. Проаналізувавши її дані, доречно зробити пропозиції для України. Оскільки частка іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі перевищує 40%, керівним органам нашої держави слід вжити негайних заходів щодо припинення іноземної експансії.

Таблиця 3

Обмеження, які застосовуються до іноземного капіталу у різних країнах

Країна	*Характеристика обмежень*
Росія	- банкам із іноземним капіталом забороняється обслуговувати рахунки нерезидентів як юридичних, так і фізичних осіб; - капітал банків за участю нерезидентів сукупному статутному капіталі російського банківського сектору не повинен перевищувати 12%
Бразилія	- збільшення розміру та участі в статутному капіталі банків і приватизації державних установ; - доступ іноземних компаній до фінансової національної системи може бути закритий центральним банком у разі порушення стійкості платіжного балансу
Франція	- національний режим по відношенню до банків, які не є членами ЄС – вони приймаються на умовах взаємності; - у процесі приватизації інвесторам не із ЄС не може бути реалізовано більше ніж 20% статутного капіталу установи
Ісландія	- розмір прямих інвестицій в банки країни обмежений лімітом в 25% сукупного статутного капіталу усіх банків
Канада	- встановлено ліміт сумарного розміру активів дочірніх банків, який контролюється нерезидентом не із США, – 12% від сукупних активів банківської системи; - для відкриття більш ніж однієї філії неамериканським дочірнім банком вимагається дозвіл відповідних органів
Мексика	- на період не більше 3 років, починаючи з 2000 р., встановлюється можливість збереження максимальної питомої ваги участі в капіталі банку країни 25%; - при перевищенні питомої ваги на 2% участі в банківському капіталі нерезидентів із країн – членів ОЄСР можуть бути проведені консультації з метою аналізу впливу цих банків на економіку країни з можливою часовою фіксацією ліміту цієї участі; - дочірні фінансові установи, які контролюються нерезидентами, не можуть створювати філіали, агентства і дочірні структури за межами країни
Норвегія	- дочірні банки нерезидентів створюються на умовах взаємності; - до 1995 року створення філій іноземних банків було заборонено
Туреччина	- дозволений порядок створення філії або дочірнього банку нерезидентами; - кількість відкритих філій іноземних банків не може перевищувати п'яти (два в Стамбулі та по одному в інших містах); - для першої філії встановлено мінімальний розмір додаткового капіталу у розмірі 10 млн. дол. США;

	- діє принцип взаємності
Англія	- поширюється принцип взаємності
США	- Федеральна резервна система може відмовити комерційному або інвестиційному банку, який контролюється нерезидентом, у виконанні ним функцій дилера державних цінних паперів, якщо на американські банки у зазначеній сфері не розповсюджується національний режим; - обмеження на рівні окремих штатів

Джерело: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a revised Framework [12].

У сучасних умовах доцільно застосувати принцип національного режиму. Однак, враховуючи недосконалість вітчизняного законодавства, а також деякі інші макроекономічні фактори, очевидним є той факт, що це створить значні ризики для іноземних банків та зменшить привабливість фінансового сектора для інвестицій взагалі. Тому, на наш погляд, прийнятними є принципи взаємності та консолідованого нагляду. Принцип взаємності дасть змогу українським банкам, що виходять на зовнішні ринки, мати більш привабливі умови діяльності в країнах-реципієнтах. Завдяки консолідованому нагляду здійснюватиметься контроль за діяльністю іноземних банків. При цьому необхідно чітко визначити граничну межу питомої ваги іноземного капіталу в сукупному капіталі усієї банківської системи або в капіталі окремого банку.

Висновки. Для забезпечення фінансової безпеки банківської системи України від необґрунтованого припливу іноземного капіталу в умовах лібералізації його руху необхідно вирішувати такі питання:

– зміцнення та подальший розвиток сегмента банків із державним капіталом, які спеціалізуються на забезпеченні стратегічних завдань економічного зростання країни;

– створення нормативно-правової бази для заборони доступу банків із офшорних зон;

– запровадження системи управління грошовими потоками в державі, концентрація їх у провідних банках на пріоритетних напрямках розвитку держави;

– удосконалення процедури нагляду та регулювання діяльності банків із іноземним капіталом;

– створення умов для національних інвестицій до капіталу банків через сприяння легалізації некримінальних капіталів і виходу акцій банків на фондовий ринок, законодавчого забезпечення правового захисту міноритарних акціонерів;

– використання принципу взаємності щодо присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

Отже, участь іноземних банків у вітчизняній банківській системі є невід'ємною складовою сучасного етапу лібералізації руху капіталу у міжнародній банківській діяльності. Водночас існують досить серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, посиленням нестабільності, несподіваними

коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відпливом фінансових ресурсів. Тому вирішення питання про форми і масштаби розширення присутності іноземних банків на шляху лібералізації руху капіталу повинно бути підпорядковане стратегічним цілям фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV // ВВРУ. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
2. Баженова О.Е. Економічна безпека України: сучасний етап / О.Е. Баженова // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 52–61.
3. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України / О.І. Барановський // Фінанси України. – 2007. – № 9. – С. 75–87.
4. Барановський О.І. Фінансова безпека / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
5. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності: навч.-метод. посіб. для самостійного вивч. дисциплін / М.І. Зубок. – К.: КНЕУ, 2003. – 156 с.
6. Кириченко О.А. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, С.В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 223–232.
7. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції:досвід країн Центральної Європи: монографія / А.О. Єпіфанов, С.М. Козьменко, М.І. Макаренко, Ф.І. Шпиг та ін. / за заг. ред. д-ра економ. наук А.О. Єпіфанова. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 109 с.
8. Осадчий Є.С. Іноземний капітал в банківській системі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит» / Є.С. Осадчий. – 2010. – 21 с.
9. Офіційний сайт Національного банку України Матеріали сайта Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua
10. Стрельбицька Л. Банківське безпекознавство / Л. Стрельбицька, М. Стрельбицький, В. Гіжевський. – К.: Вид-во «Кондор», 2005. – 600 с.
11. Стрельбицька Л.М. Суть та перспективи банківського безпекознавства / Л. М. Стрельбицька // Вісник прокуратури. – 2006. – № 8. – С. 109–113.
12. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a revised Framework. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Updated November 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http: // www.bis.org.

Подано до редакції *23 березня 2012 року*

Манжос С.Б.

Формирование банковской безопасности в условиях либерализации перемещения капитала

В статье определены особенности формирования банковской безопасности в контексте либерализации перемещения капитала. Рассматриваются проблемы, которые могут возникнуть в Украине вследствие неконтролированной экспансии иностранных банков. Предложено видение стратегических основ регуляторной политики по обеспечению финансовой безопасности банковской системы Украины от необоснованного притока иностранного капитала.

Ключевые слова: *финансовая безопасность, банковская безопасность, банк с иностранным капиталом, иностранный капитал, либерализация перемещения капитала, иностранные инвестиции.*

Manzhos S.B.

Formation of banking security under conditions of the liberalization of capital movements

In this article peculiarities of the formation banking security in the context of liberalization of capital movements have been defined. The problems that may arise in Ukraine due to uncontrolled expansion of the foreign banks are being considerated. Proposed strategic framework for the managment of a regulatory policy to ensure the financial security of Ukraine's banking system from the not substantiated foreign capital arrival.

Keywords: *financial security, banking security, foreign capital bank, foreign capital, the liberalization of capital movements and foreign investments.*

Манжос Світлана Борисівна – доцент кафедри фінансів, банківської справи та держаного управління Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.